

ПРИВАТНА ВЛАСНІСТЬ У СИСТЕМІ ЦІННОСТЕЙ УКРАЇНЦІВ І РОСІЯН: ІСТОРІЯ ТА СЬОГОДЕННЯ

Філон Анастасія Сергіївна

здобувач вищої освіти

Навчально-наукового гуманітарного інституту

Національної академії СБУ

м. Київ, Україна

Право приватної власності, його дієве гарантування, надійний і ефективний судовий захист стоять у ряду найважливіших ознак правової та демократичної держави.

Говорячи юридичним терміном, приватна власність – це одна з форм власності (приватна, державна, комунальна), що означає абсолютне, захищене законом право громадянина або юридичної особи на конкретне майно, в тому числі засоби виробництва. Право приватної власності є непорушним. Усі суб'єкти права власності рівні перед законом.

Приватна власність є однією з важливих складових економічної сфери та системи виробничих відносин. Саме приватній власності належить титул історично першого типу власності, що зумів ввести право індивідуально розпоряджатися продуктами своєї праці. Це стало вирішальним компонентом у формуванні ринкової економіки, даючи величезний поштовх для розвитку продуктивних сил.

Історично звертаючись до минулого, у часи первісного ладу, відокремлюємо колективну власність, яка стала першим типом власності та з якої зародився розвиток людського суспільства. Спочатку вона існувала у формі племінної (матріархат, патріархат), а потім общинної (сільська й міська) власності.

В епоху Київської Русі існували такі форми приватної власності, як земельна власність та земельні наділи. Земельна власність була привілеєю князів та бояр, які мали право розпоряджатися нею. Проте, на відміну від феодальної системи, земельна власність не визначала належності населення до вільного князя чи боярина, що у свою чергу, визначило право людини вільно переходити від однієї землі до іншої та надавали можливість бути не прив'язаними до землі, на якій народилися, а освоювати різні професії.

Московська царська верхівка демонстративно знецінювала поняття приватної власності. Земельні наділи, на якій працювало населення, сприймалися лише як державна власність. Таким чином селяни не мали

повної власності на землю, а тільки право на її користування. Це зумовлювало їхнє залежне становище від держави та поміщиків, які контролювали землю та використовували їхню працю. Варто зазначити також повноваження царя обмежувати право власності бояр та інших поміщиків. Наприклад, у разі не виконання обов'язків перед державою чи дружиною, порушення закону, цар мав владу забрати власність у боярина. Більше того, керуюча царська верхівка були наділена можливостями накладати різноманітні обмеження на права власності, такі як заборона продажу чи дарування майна без дозволу царя. В цілому, знецінення категорії власності в інтерпретації московської царської верхівки означало контроль держави над майном та збереження її влади над населенням. Такий підхід підкреслював ієрархію в суспільстві та сприяв зміцненню авторитарної влади.

З початком польської експансії на територію України в XIV-XVI століттях почали формуватися нові форми власності, зокрема маєтки та приватні землеволодіння, багато земель належало шляхті. Це було пов'язано зі зростанням ролі магнатів, які займали провідну позицію в управлінні країною. З середини XVII століття почали стрімко розвивалися мануфактури, індустрія та торгівля, що сприяло зростанню приватної власності на виробничі засоби.

Поширеним своєрідним видом приватної власності була «займанщина» – земельна власність, набута правом першо-го зайняття вільної землі. Різноманітність заїмочних земельних відносин виявлялася в тому, що заїмка пов'язувалася як із спадковою власністю та подвірним володінням («при займищном владении каждый земледелец вел хозяйство на своих «шматках»или «обработках» согласуясь только со своими личными нуждами и потребностями»), так і з спільним користуванням. У користуванні селян перебували постійні «займищні місця», які передавалися у спадок нащадкам, а також змінні, тимчасові.

У XIX столітті на території України відбувалися зміни, пов'язані з розпадом Польщі та підпорядкуванням українських земель Російській імперії. Було введено селянську реформу, яка передбачала передачу земельних ділянок у власність селян. Проте докорінно позбутися «маєткової» спадщину не вдалося. Як наслідок, у суспільстві продовжувала утворюватись прірва між соціальними прошарками, значно процвітала соціальна нерівність та залежність. Таким чином, кріпацтво існувало до 1861 року, аж поки не було скасовано офіційно. Однак його колосальні наслідки відчувалися ще довгий час. Також у цей період існувала значна кількість ремісників та купців, які мали свою власність у вигляді майнових комплексів та товарів, але вони також залежали від вищих чинів, які контролювали міжнародну торгівлю, внутрішні та зовнішні ринки.

Із захопленням влади комуністів в Україні та Росії була запроваджена колективна власність. Колективізація та націоналізація приватного майна стали буденністю, а право приватної власності неминуче кануло в лету. У післявоєнний період була встановлена повна державна монополія на власність. З метою збільшення виробництва та забезпечення потреб населення, уряд СРСР запровадив планову економіку, яка передбачала державну власність на ключові галузі промисловості, енергетики та транспорту. Приватна власність на підприємства була ліквідована, а підприємства перетворилися на державні. У 1980-х роках у Радянському Союзі було частково дозволено створювати індивідуальні підприємства, та була проведена реформа дозволу на ведення малих підприємницьких справ. Проте, навіть введення у чинність законів «Про державне підприємство» та «Про кооперацію» не змогли поліпшити скрутне становище економіки СРСР, що невпинно наближалась до свого логічного завершення.

Після розпаду СРСР в Україні та Росії були здійснені вагомі реформи у сфері приватної власності. В Україні було встановлено принципи демократичного права власності, відкриті ринки для приватної власності та бізнесу, виключено державну монополію на власність. Було зроблено кроки до розвитку приватної власності, зокрема було створено ринок землі, відновлено приватну власність на житло та інші майнові цінності, здійснено приватизацію підприємств. Проте, відсутність чіткої законодавчої бази, бідність та корупція затримували розвиток приватного сектору. В Росії також відбулася приватизація великої кількості державної власності, включаючи землю, промислові підприємства та інші активи.

У 2000-х роках були зроблені кроки до вдосконалення законодавства про приватну власність та підтримки підприємництва. Було прийнято закони про забезпечення права власності, забезпечення захисту інтелектуальної власності та боротьбу з корупцією. Суттєві зміни у розвиток економіки внесла інтеграція України у світовий ринок: вступ до Світової організації торгівлі, ГУАМ, введення «безвізу» та членство України у інших міжнародних організаціях. Це дозволило відкрити доступ до світових ринків та залучити інвестиції.

У сучасному суспільстві приватна власність є важливим чинником економічного розвитку України та Росії. Забезпечення права на приватну власність є головним завданням у сфері законодавства. В Україні та Росії є проблеми зі збереженням прав на приватну власність, зокрема, неповноцінна система реєстрації власності та неефективний судовий захист прав власності.

Говорячи про систему цінностей, то українці та росіяни мають різні погляди на роль приватної власності у суспільстві. Українці позитивно ставляться до приватної власності, як символу свободи та незалежності.

Приватна власність сприймається як найважливіша складова системи цінностей, що визначає статус та успіх людини. У Росії існують певна недовіра та зверхність до приватної власності серед населення, яка пов'язана зі спадщиною радянської епохи. Ідеологія комунізму вбачала приватну власність як форму експлуатації людей, активно критикувала і забороняла її, варто лише згадати наративи про «гниючий» Захід. Після розпаду СРСР в Росії було проведено широку приватизацію, приватна власність стала важливою складовою економічного розвитку країни, підґрунтям для розвитку малого та середнього бізнесу, що в свою чергу сприяло зростанню зайнятості та зменшенню бідності.

Аналізуючи стан приватної власності в Україні у межах сьогодення, варто неодмінно звернути увагу на умови ведення війни. Кожний збройний конфлікт вимагає величезних ресурсів, а їх забезпечення та поповнення на користь національної безпеки найчастіше переважає над правом приватної власності, що у свою чергу стає об'єктом уваги держави і тим чи іншим способом стає вилученим у законного власника.

Відповідно до Конституції примусове відчуження об'єктів приватної власності можливе з повним подальшим відшкодуванням їх вартості лише за умов воєнного стану. У звичайному житті для потреб суспільної необхідності приватна власність може відчужуватися виключно з попередньою компенсацією вартості. Право державної власності на майно виникає з дати підписання акту. Цікавим є те, що зважаючи на сучасні реалії закон передбачає можливість конфіскації майна росії як держави, а також передбачена можливість конфіскації майна її резидентів. Сюди відносяться фізичні особи: громадяни росії, а також особи, які не є громадянами, однак мають з державою-агресором тісний зв'язок, у тому числі, що проживають у РФ або займаються на її території основною діяльністю; а також юридичні особи, які здійснюють свою діяльність в Україні та серед учасників, акціонерів чи бенефіціарів мають: прямо чи опосередковано державу-агресора чи юридичних осіб, учасником, акціонером чи бенефіціаром яких є прямо чи опосередковано росія.

Таким чином, приватна власність є важливою складовою системи цінностей українців та росіян. Українське та російське суспільство мають кардинально різні підходи до приватної власності, що є історично закономірно. Ще із часів панування царів, населення на теренах сучасної росії обмежувалося владою щодо права на приватну власність, маючи цілковиту залежність від рішення поділу земельними ресурсами.

Аналогічну картину простежуємо і сьогодні: загарбники, зневажаючи індивідуальну власність, порушуючи будь-які норми міжнародного права, гуманності та моралі, активно реалізують заходи викрадення та вивезення майна, приватні володіння до невідконтрольних Україні територій.